

CANINIJEVA PALA U DUBROVAČKOJ CRKVI KARMEN

Na glavnom oltaru dubrovačke crkve Karmen nalazi se barokna »pala portatile«¹ oko stare slike Bogorodice s Djetetom sa srebrnim pozlaćenim okovom i u ostakljenom okviru nad kojim strši srebrena kruna.

Na donjem dijelu palom dominiraju četiri svetačka lika oko krajolika sa sivkasto zelenkastim kamenitim brežuljkom na kojemu se nazire skupina uspravnih figura s uzdignutim rukama oko vatre što plamsa u crvenim plamenovima, a koje očito predstavljaju duše od čistilišta. U drugom planu još manji likovi smješteni su oko pošumljenih obronaka, dok se u daljini nazire plava površina mora s otočićem u daljini. Nebo nad horizontom u donjem je dijelu svjetloružičasto i plavkasto, a prema gore prelazi u tamnije modre nijanse s tmastim sivim oblacima.

S desne donje strane kompozicije u prvom je planu lik sv. Ivana Krstitelja izražajne glave, tamnijeg inkarnata, tamnosmeđe kovrčaste kose, brade i brkova, polunag i mišićavih udova, koji ima preko desnog ramena, trbuha i bokova životinjsko krzno žučkastobijele boje s crvenim šarama. Dok desnom rukom pokazuje prema Gospinoj slici koju dodiruje, u lijevoj drži zelenkastosmeđi štap. Uz njega prema središnjem krajoliku kleči sv. Nikola ekstatična pogleda, duge sijede brade, raširenih ruku, odjeven u bijelu albu i bogato nabrani zlatni pluvijal s modrom podstavom, dok mu je na glavi biskupska mitra.

S lijeve strane dominira sv. Ivan Evanđelista mladenačkih crta lica, golobrad i dulje kose, raširenih ruku, obučen u tamnoplavu odjeću koja proviruje ispod intenzivno crvenog nabranog plašta. Svetac je poklekao lijevom nogom, naga i bosa desna noga pružena je prema gledaocu, dok iza njega proviruje crna glava orla sa smeđežučkastim kljunom i izražajnim okom živa pogleda. Iza njega sklopljenih ruku i oka uprta prema Marijinoj slici prikazan je uspravni golobradi redovnik s niskom tonzurom u sivkastoj haljini, koji bi, možda, s obzirom na kult Gospe od Karmena u crkvi mogao biti sv. Šimun Stock, iako nas dovodi u sumnju lik toga sveca na sedamdesetak godina kasnijoj pali Sebastiana Riccija na pobočnom oltaru crkve posvećenom upravo gospi od Karmena.

Na gornjem je dijelu pale nad Bogorodičnom slikom skupina sv. Trojstva. U sredini je bijela golubica sv. Duha iz koje izbijaju svjetlosne zrake, a desno i lijevo kao iz oblaka izlaze skicozno tretirani i u svjetlo okupani likovi Boga Oca i Sina. Oko Gospine slike su leteći anđel, od kojih su veći odjeveni u razigrane plašteve, a manji nagi kao da sliku podržavaju.

Slika 1. Giovanni Angelo Canini, Oltarska pala, Dubrovnik, crkva Karmen.

Na donjem dijelu pale, inače prilično oštećene, potamnjele i prljave tako da bi bio nužno potrebit restauratorski zahvat da joj povrati izgublenu kvalitetu i učini čitljivima mnoge kolorističke finese i naročito središnju kompoziciju u pejzažu, vidljiv je potpis:

IO. ANGELUS CANINI
ROM. FACIT 1641

Signatura nam, dakle, otkriva autora i dataciju. Radi se o rimskom slikaru seičenta Giovanniju Angelu Caniniju (Rim 1617 — Rim 1666) za kojega se zna da je bio sin kamenara, da je već kao vrlo mlad učio slikarstvo kod Domenichina i njegova đaka Antonia Albertija zvanog Barbalonga, da je 1636. postao član rimske slikarske Accademia di S. Luca i da je slikao za mnoge crkve i palače vječnoga grada. U njegovoj se biografiji spominje da je u pratnji kardinala Chigija boravio u Parizu i proučavao u zbirci Luja

Slika 2. Giovanni Angelo Canini, Oltarska pala, Dubrovnik, crkva Karmen, detalj

Slika 3. Giovanni Angelo Canini, Oltarska pala, Dubrovnik, crkva Karmen, detalj.

XIV. kolekciju antiknih reljefa i kameja da bi izradio niz portreta u bakru koje će nastaviti i dovršiti njegov brat Marcantonio i izdati 1669. pod naslovom »Iconografia cioè disegni d'imagini dei famosi principi, regi...«. Od njegovih radova u Rimu ističu se pale »Mučenje sv. Stjepana« i »Sv. Trojstvo između sv. Bartolomeja i sv. Nikole« u crkvi S. Martino ai Monti, freske u crkvi S. Marco, pala »Sv. Katarina Aleksandrijska raspravlja sa mudracima« u kapeli Cesi u bazilici S. Maria Maggiore, pale »Krist i sv. Petar« i »Obraćanje sv. Pavla« u crkvi S. Giovanni dei Fiorentini, slike »Izgon iz raja« i »Žrtva Abrahamova« u palači Quirinale itd.¹

Zanimljivo je da je u okviru revalorizacije talijanskog slikarstva 17. st. Canini pobudio pažnju u novije vrijeme naročito studijama N. Turnera, koji je nedavno objelodanio niz njegovih crteža i dva nepoznata djela iznoseći neke nove poglede na njegov umjetnički profil.²

Dubrovačka Caninijeva pala, koja prethodi onima u S. Martino ai Monti iz 1644. i 1646. god., odaje već glavne karakteristike ovog slikara koji je u doba prodora Caravaggiovih odjeka zadržao svoju smireniju i diskretniju baroknu viziju u sjeni Domenichinove umjetnosti unijevši osobne crte naročito u kolorističkim rješenjima i pokazujući vještinu crteža u okviru vješte i dopadljive slikarske manire obilježene izvjesnim akademskim prizvucima.

Caninijeva slika, koju sam prvi put bio usput spomenuo još god. 1949,³ zanimljiva je posebno za Dubrovnik u okviru pojave da ovaj grad — za razliku od Dalmacije pod vlašću Venecije koja importira skoro isključivo djela mletačkih slikara — nabavlja u doba baroka slike najvećim dijelom iz srednje i južne Italije, ili, bolje, iz Maraka, Rima i Napulja, a i sama skromna slikarska zbivanja u Dubrovniku u sjeni su tih talijanskih regija i središta mnogo više negoli Venecije, tako da je spomenuta pala velikog mletačkog slikara Sebastiana Riccija u crkvi Karmen iznimka za dubrovačku sredinu. Od tih slika spomenuo bih već citirane primjere propale pale »Ime Isusovo« napuljskog slikara Girolama Imparata (1573—1621) u dubrovačkih dominikana, pale napuljskog slikara Andree Vaccara (1598—1670) »Sv. Ivan evanđelist na Patmosu« u istoj crkvi Karmen i »Svi Sveti« u crkvi Domino, poplitiha učenika Carraccijevih, koji je djelovao u Rimu i Napulju, Giovannija Lanfranca (1581—1647) i njegova đaka Giovannija Scrivellija naslikana u Rimu 1632—1633 za lastovsku crkvu sv. Kuzme i Damjana (u kojoj se također osjeća Domenichinov utjecaj) i, kao najbliže našoj slici po stilu i duhu, pale napuljskog Domenichinova učenika Francesca di Maria »Bogorodica i skupina svetaca« u dubrovačkoj dominikanskoj crkvi (u kojoj se nalazi još jedna pala ovoga kruga sa sv. Anom i grupom svetaca koja se može vrlo

¹ O Caniniju v. F. Noack, *Thieme—Becker, Künstler—Lexikon V*, Leipzig 1911, str. 504—505; A. Pampaloni, *Dizionario biografico degli Italiani XVIII*, Roma 1979, ad vocem (s bibliografijom). V. još J. Hess, *Die Künstlerbiographien von Giovanni Battista Passeri*, Leipzig—Wien 1934, str. 339; A. Sueherland—Harris, *The Decoration of S. Martino ai Monti*, The Burlington Magazine CVI, 1964, str. 62; E. Waterhouse, *Roman Baroque Painting*, Edinburgh 1976, str. 61 ss; M. Beal, *A study of Richard Simonds: his Italian notebooks and their relevance to seventeenth century painting techniques*, Ph. D. Thesis, London, Courtauld Institute of Art 1978.

² N. Turner, *Drawings by Giovanni Angelo Canini*, Masters Drawings XVI/4, N. York 1978, str. 387—397; N. Turner, *Two additions to the work of Giovanni Angelo Canini*, The Burlington Magazine CXX/907, oct. 1978, str. 668—671.

³ K. Prijatelj, *Slikari XVII i XVIII stoljeća u Dubrovniku*, Starohrvatska prosvjeta III s., I, Zagreb 1949, str. 276—277.

vjerojatno atribuirati na temelju stilskih analogija tom istom slikaru). Naveo bih kao dokaz te iste pojave i dvije grupe slika s likovima evanđelista iz crkve Karmen (sada u biskupskoj pinakoteci) i u crkvi sv. Vlaha iz radionice Caravaggiova sljedbenika Mattije Pretija (1613—1699), koji je djelovao u Rimu i Napulju prije svog dugog boravka na Malti gdje je i umro, a za Marke triptih od kojega se sačuvao samo lik sv. Franje Paulskog ankonskog slikara Andree Lillija (1555—1610) u franjevačkom samostanu Gospe od anđela nad Orebićima, te palu »Silazak Duha Svetoga« u dominikanskoj crkvi u Čelopecima u Župi Dubrovačkoj iz god. 1653 i portret O. Marina Gundulića u zbirci Kešterčanek u Dubrovniku slikara Domenica Peruzzinija (1602—nakon 1673) iz Pesara. Ovaj bi pregled mogao biti još mnogo dulji, ali ću se ograničiti samo još na spomen činjenice da je i najveći ciklus baroknih fresaka u Dubrovniku u svetištu isusovačke crkve izveo Sicilijanac španjolskog porijekla Gaetano Garcia, đak Solimene u Napulju, koji je u Dubrovnik došao iz Rima i od 1735. do 1738. oslikao velike kompozicije u slavu sv. Ignacija Lojolskog.⁴

U ovom kontekstu Caninijeva pala u dubrovačkoj crkvi Karmen nema značenje samo kao dopuna katalogu ovog relativno malo poznatog slikara, već se uklapa u umjetničke tokove Dubrovnika baroknih stoljeća koji su zapravo odraz kulturnih i trgovačkih veza ovoga grada u desetljećima prije i poslije velike trešnje.⁵

(Primljeno na 1. sjednici Razreda za likovne umjetnosti JAZU od 18. II. 1982.)

⁴ O svim ovim slikama v. naročito poglavlje »Radovi slikara iz srednje i južne Italije na teritoriju Dubrovačke Republike« u mojem tekstu »Barok u Dalmaciji« u knjizi A. Horvat-R. Matejčić-K. Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, izd. »Liber«, Zagreb 1982, str. 831—836. Vidi i K. Prijatelj, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb 1956, str. 67. Posebno o pojedinim nabrojenim slikama v. još: IX/4, Roma 1958, str. 270—272; C. Fisković, *Lastovski spomenici*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16, Split 1966, str. 31—33; K. Prijatelj, *Dva priloga iz K. Prijatelj, Due dipinti di Andrea Vaccaro a Ragusa (Dubrovnik)*, *Commentari starog slikarstva u Dubrovniku*, Rad JAZU 381, Zagreb 1978, str. 61—65; K. Prijatelj, *Prilog odsjeku Caravaggia u Dalmaciji*, Peristil 24, Zagreb 1981, str. 73—78; C. Fisković, *Andrea Lilli na Orebićima*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 19, Split 1972, str. 113—116; K. Prijatelj, *Dvije slike Domenica Peruzzinija u Dubrovniku i okolici*, Fiskovićev zbornik I (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 21), Split 1980, str. 483—490; K. Prijatelj, *Garcijine freske u dubrovačkoj isusovačkoj crkvi*, Peristil 16—17, Zagreb 1973—1974, str. 95—106. Vidi također: G. Devito: *Ricershe sul 600 napoletano*, Shotta v.s. conti 1982, str. 41—47.

⁵ Najljepše zahvaljujem Živku Bačiću, fotografu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, za fotografiju totala, a kolegi Vladimiru Markoviću za fotografiju detalja slike.

Kruno Prijatelj

LA PALA DI G. A. CANINI A DUBROVNIK

Riassunto

Nella chiesa della Madonna del Carmine («Karmen») a Dubrovnik si trova sull'altar maggiore la pala portatile del pittore romano del Seicento Giovanni Angelo Canini (1617—1666) firmata e datata nel 1641. Nella parte inferiore del dipinto sono rappresentati i santi Giovanni Battista, Niccolò, Giovanni Evangelista e Simone tock (?) intorno a un paesaggio colle anime del purgatorio, mentre in quella superiore sopra un'antica tavola colla Vergine è il gruppo della S. Trinità.

La pala, che avevo segnalato già nel 1949, non è stata mai pubblicata e ho creduto opportuno renderla nota agli studiosi oggi che studi recenti hanno apportato nuova luce su questo relativamente poco noto scolaro del Domenichino e autore di molte opere nelle chiese e nei palazzi di Roma.